

Over leven

De strijd voor sociale zekerheid

Vandaag leven nog steeds miljoenen mensen onder de absolute armoedegrens, vooral in ontwikkelingslanden. Ze hebben nauwelijks drinkbaar water, voedsel of kleding, en vaak geen dak boven hun hoofd. In de rijkere landen is er ook nog armoede, maar die is meestal 'relatief'. Hier ben je arm als je minder hebt dan een bepaalde levensstandaard.

Die relatieve armoede was in België tot voor kort zeer laag. Sinds 1944 bestaat hier immers een systeem van sociale zekerheid dat het grootste deel van de bevolking verzekert tegen verschillende risico's die tot armoede kunnen leiden: ziekte, invaliditeit, ouderdom, werkloosheid, kinderlast, arbeidsongevallen en beroepsziekten. Het heeft honderdduizenden mensen beschermd tegen armoede en ervoor gezorgd dat ze een bepaalde welvaart konden behouden. Vandaag ligt die sociale zekerheid echter steeds meer onder vuur. Velen stellen zich vragen over de grenzen ervan. Deze tentoonstelling legt uit hoe het systeem is gegroeid. De sociale zekerheid werd niet 'uitgevonden' als een kant-en-klaar product, maar langzaam opgebouwd. De armen en economisch zwakkeren waren daarbij geen willoze slachtoffers. Ze namen zelf het heft in handen, eerst vanuit een pure overlevingsdrang, later in een gezamenlijke strijd vanuit de georganiseerde arbeidersbeweging.

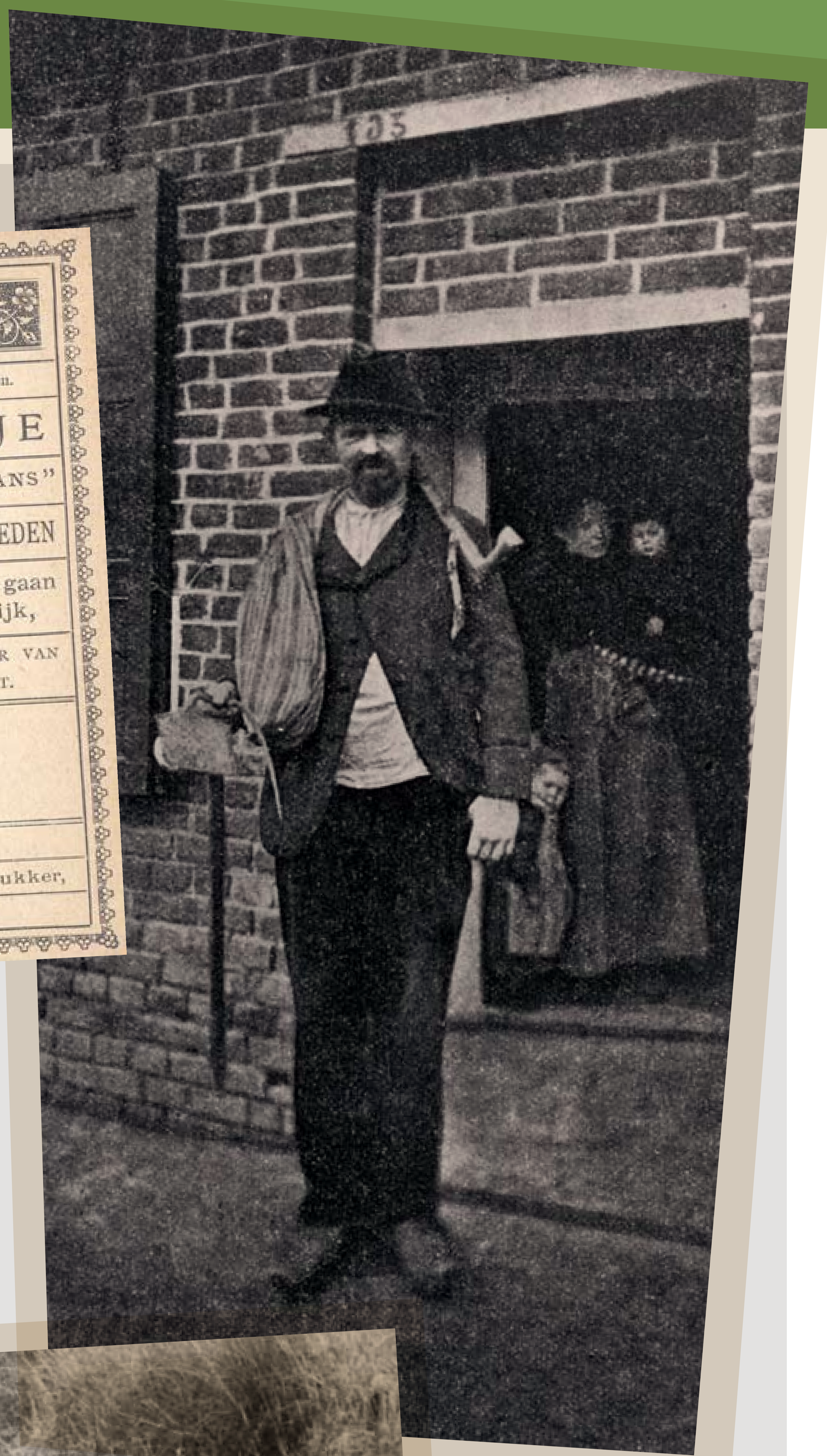
Arm Vlaanderen

Rond 1800 was armoede in onze streken zeker niet uitzonderlijk. De meerderheid van de bevolking woonde toen nog op het platteland. Om rond te komen, moesten veel huisgezinnen verschillende jobs combineren. Ze huurden een boerderijtje of gingen als landarbeiders bij andere boeren helpen. Dikwijls werkten ze ook thuis voor een patroon in de zogenaamde huisnijverheid. Begin 19e eeuw brak de industrialisering door in onze streken, aanvankelijk vooral in Wallonië. In Vlaanderen was Gent lang het enige industriële eiland. De Gentse textiel fabrieken werden een steeds grotere concurrent van de Vlaamse huisnijverheid, die sterk gericht was op de textielsector. Die geraakte rond 1840 in een crisis, waardoor vele huisarbeiders hun werk verloren. Daarbij kwamen mislukte tarwe- en aardappeloogsten en stijgende voedselprijzen. *Le mal flamand* was toen een uitdrukking voor honger en ondervoeding. Door het gebrek aan werk moesten veel plattelandsbewoners elders een inkomen zoeken. Ze pendelden naar de stad, zelfs tot in Wallonië, om daar in de mijnen of fabrieken te gaan werken. In de oogstperiode gingen talrijke landarbeiders ook helpen in Noord-Frankrijk. Ondanks de concurrentie van de fabrieken bleef de huisnijverheid nog lang bestaan. In 1901 maakte August De Winne hierover een reportage voor de socialistische krant *Le Peuple*. De titel *Door arm Vlaanderen zegt* genoeg over de miserie.

▲ Een Gentse onderpastoor geeft de seizoenarbeiders goede raad voor het leven in Frankrijk. (KADOC)

▶ Een 'Fransman' of Vlaamse landarbeider die naar Frankrijk gaat werken, rond 1900. (Amsab-ISG)

◀ Vader en kind brengen stalmest naar het land, 1904. Foto Joseph Casier (KADOC)

▶ Bietenraapsters, rond 1900. (© KIK-IRPA)

Veel plattelandsbewoners werkten thuis voor een patroon. Het enige wat ze daarvoor nodig hadden waren hun handen en eenvoudige werktuigen. In die huisnijverheid had je een waaier aan beroepen: vlaswevers, spinners, wolbewerkers, kleermakers, haarsnijders ... Ook vrouwen en kinderen hielpen mee. (prentkaarten Amsab-1SG)

DENTELLIÈRE DE BRUGES

Son mari, débardeur, est sans travail et l'enfant est malade depuis plus d'un an. La mère est telle que le ménage a dû vendre ses meubles. L'ouvrière est au travail pendant 16 heures et gagne fr. 1.50 par jour.

KANTWERKSTER VAN BRUG

Haar man, scheepslusser, is werkloos en het kind is sedert meer dan een jaar ziek. De armoede is zoodanig groot dat het huizezin zijn meubelen heeft moeten verkopen. De arbeidster werkt dagelijks 16 uren en wint 1.50.

CHAMBRE A COUCHER-ATELIER ET CUISINE D'UNE DENTELLIÈRE DE BRUGES

La mère berce l'enfant pendant son travail. Gais fr. 0.60 par jour pour 12 heures de travail.

SLAAPKAMER-WERKPLAATS EN KEUKEN EENER KANTWERKSTER VAN BRUGGE

De moeder wiegt het kind gedurende den arbeid. Winst fr. 0.60 per dag voor 12 uren arbeid.

N° 99

COUPEUSES DE CHIQUETTES A LOKEREN

L'atelier sert de cuisine malgré le danger qu'offre le travail où les poils sont sécrétés au mercure. Elles gagnent ensemble 1 fr. 50 pour 12 heures de travail par jour. Des enfants vivent dans cet atmosphère, où sévissent le saturnisme et le rachitisme.

HAARSNIJDESTER VAN DE AFVALSTOKKEN, TE LOKEREN

De werkplaats dient tot kruken niettegenstaande het gevaar dat dit werk levert waar de haren bij middel van kwikzilver afgezonderd worden. Kinderen leven in die lucht waar de loodwitsaete woedt en waar de ruggraatkromming gewoon is.

CHAMBRE A COUCHER-CUISINE ATELIER D'UNE FLEURISTE POUR L'ORNEMENTATION DE LA CONFISERIE, A BRUXELLES

Travail familial. Gain par jour fr. 1.25 en moyenne pour 13 et 14 heures de travail.

SLAAPKAMER-KEUKEN-WERKPLAATS VAN EENE BRUSSELSCHE BLOEMENMAAKSTER, VOOR DE VERSIERING DER SUIKERBAKKERIJ

Familiaal werk. Dagelijksch loon fr. 1.25 voor gemiddeld 13 en 14 uren arbeid.

L'INTÉRIEUR DE LA HUTTE DE L'ARMURIER DES ENVIRONS DE LIÈGE

Hutte lézardée. — Le père gagne 0.90 par jour pour 12 heures de travail. Il fait des chiens de revolver. La famille, composée de 10 pers. vit dans une seule pièce qui sert d'atelier de cuisine et de chambre à coucher.

BINNENZICHT DER HUT VAN DEN WAPENMAKER DER OMSTREKEN VAN LQIK

Houtvallige hut. — De vader wint 0.90 daags voor 12 uren arbeid. Hij maakt geweerhanen. — De familie, samengesteld uit 10 personen, leeft in eene enkele kamer die tot werkplaats, keuken en slaapkamer dient.

KAMER-KEUKEN WERKPLAATS VAN EEN KLEERMAKER TE BRUSSEL

Om te leven is de arbeider verplicht in zijn werkamer ratten, muizen, cobayes, eekboortjes, te kweken welke voor de wetenschappelijke proeven der geneesheeren bestemd zijn. De lucht der kamer is verpestend.

CHAMBRE-CUISINE-ATELIER D'UN TAILLEUR A BRUXELLES

Cet ouvrier est obligé, pour arriver à vivre, de faire l'élevage des rats, souris, cobayes, etc. pour les expériences des médecins. L'air de la chambre est empuanté.

ATELIER D'UN COUPEUR

De arbeider is 71 jaar oud. Hij werkt 7 uren daags en wint ongeveer 1 fr. per week.

WERKPLAATS - SLAAPKAMER - KEUKEN VAN EEN WEVER TE RONSE

De arbeider is 71 jaar oud. Hij werkt 7 uren daags en wint ongeveer 1 fr. per week.

N° 02

Dubbele shifts op zwart brood

In de loop van de 19e eeuw gingen meer en meer arbeiders in de fabriek aan de slag. De werkdagen waren er zeer lang, soms tot zestien uur. Om rond te komen, moest het hele gezin gaan werken.

Voor veel arbeiders was leven niet meer dan overleven. Hun dieet was bijzonder karig: zwart brood en aardappelen, heel uitzonderlijk wat rijst, en verdunde koffie met wat melk. Vis, vlees, fruit of groenten kwamen maar zelden op tafel. Ze woonden opeengepakt in huisjes van een of twee kamers met nauwelijks sanitair. In een enquête uit 1840 over Gent lezen we dat er voor ongeveer 120 woningen maar twee waterpompen en zes wc's waren. Aan kleding, verwarming en hygiëne gaven de arbeiders bijna niets uit.

Omdat ze zo dicht op elkaar leefden, ondervoed waren en zich niet goed verzorgden, werden de mensen vlugger ziek en braken er geregeld epidemieën uit. Er waren ook meer arbeidsongevallen: de arbeiders werkten urenlang met gevaarlijke machines. Wie ziek werd of invalide, zijn werk verloor of te oud was om nog te werken, kon op niets meer terugvallen, ook niet op een stukje grond of een familie die voor hem kon zorgen.

Beeld op de cover van een brochure van *Le Peuple* tegen kinderarbeid, 1914. (Amsab-ISG)

Arbeidershuisjes in Antwerpen en Brugge, rond 1900. (Amsab-ISG)

Arbeiders van een steenbakkerij in Bressoux, bij Luik, 1928. (Amsab-ISG)

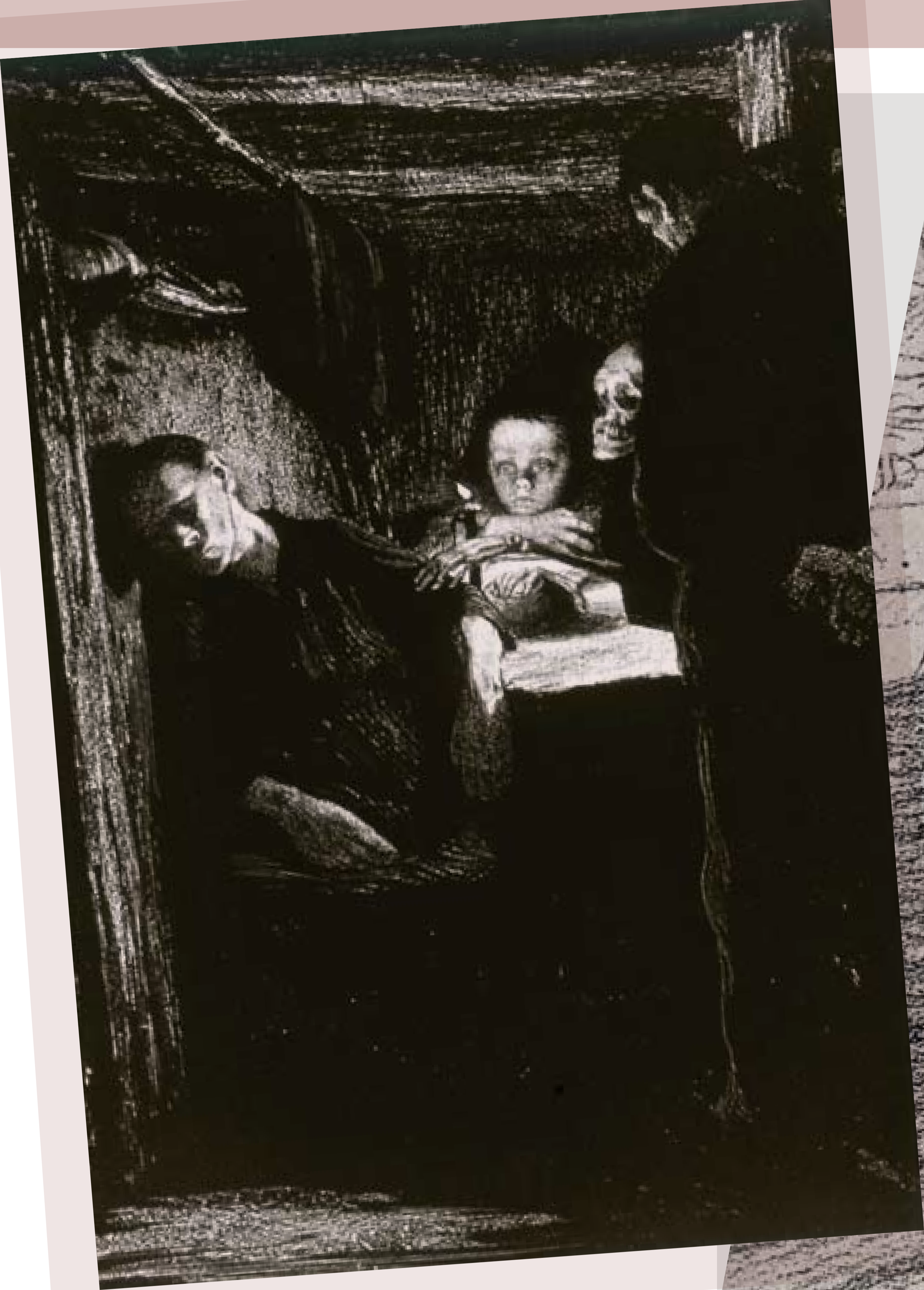

Kinderen en vrouwen in de mijnbouw, 19e eeuw. (Amsab-ISG)

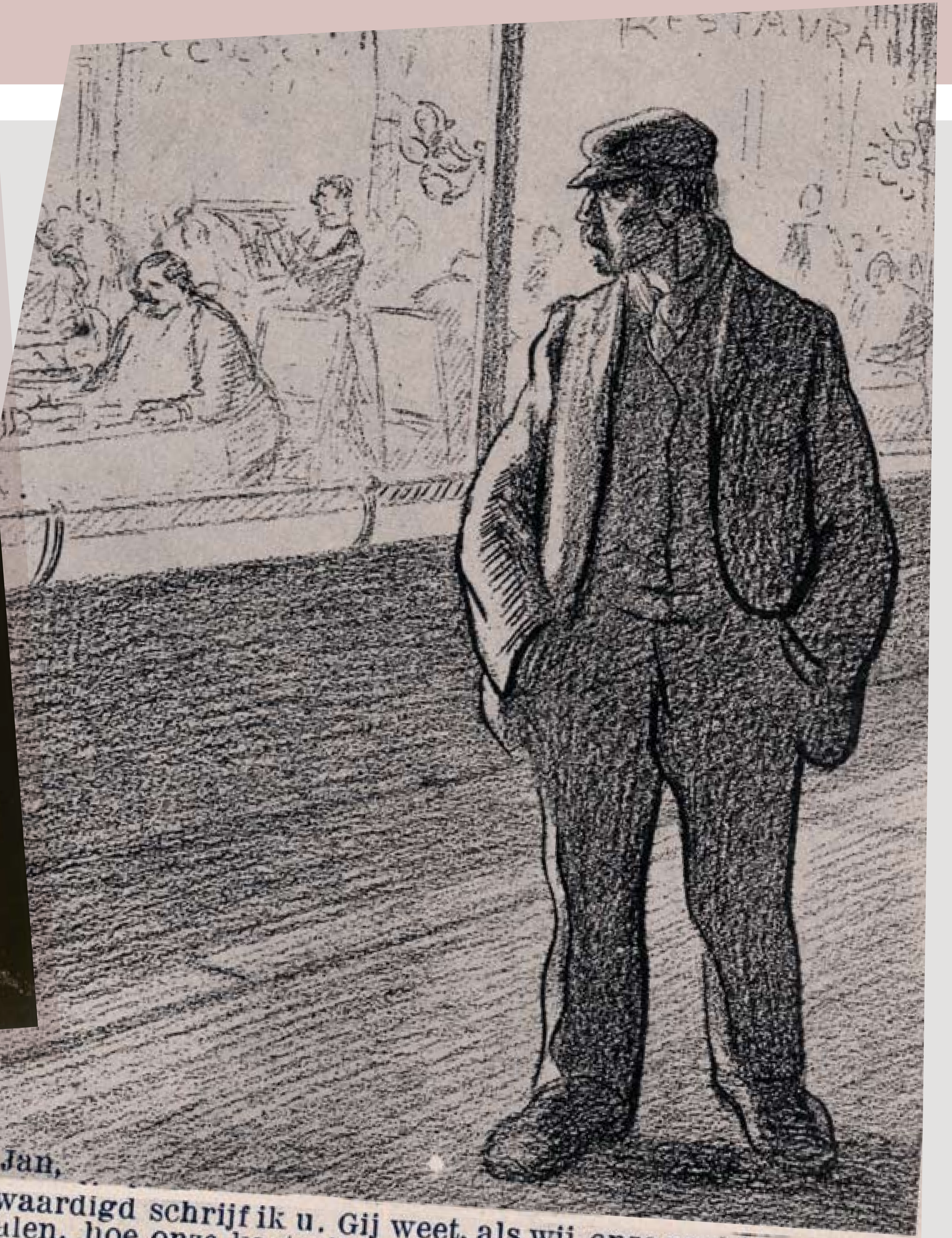
DE · KLOK · SLAAT · 5 · URE !

HAIE SLAPEND GAAN ZY naar 't FABRIEK

'Proletariaat'. Gravure van Käthe Kollwitz.
(© Koninklijke Bibliotheek)

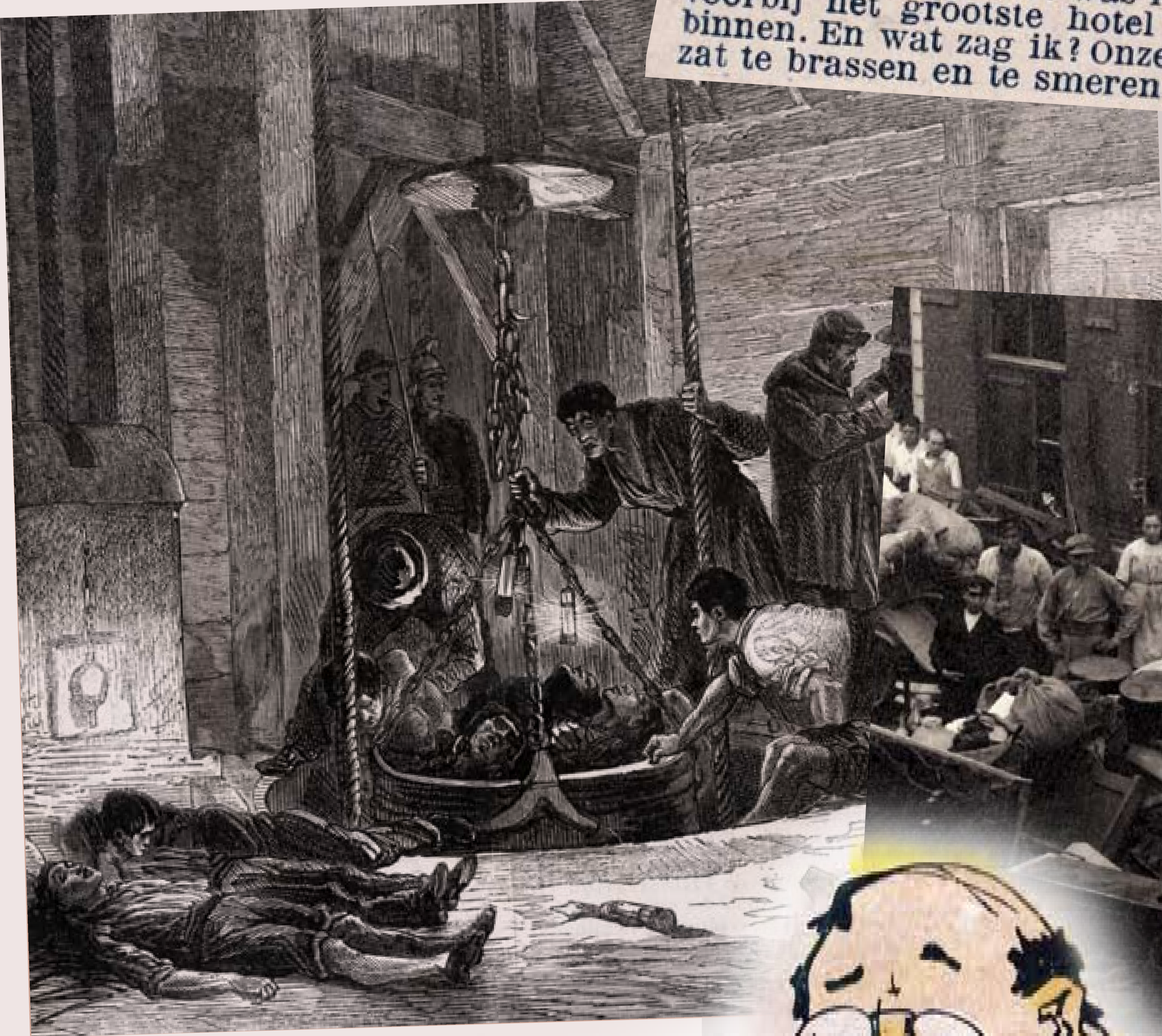
Prentkaart van de socialisten met een aanklacht
tegen de brassende rijken. (Amsab-ISG)

Jan,

verontwaardigd schrijf ik u. Gij weet, als wij onze pachten samen
gaan betalen, hoe onze kasteelheer-eigenaar steeds praamt om ze
te verhoogen, zeggend dat de tijden voor hem zoo moeilijk worden.
Welnu, zondag laatst was ik in Gent voor familie zaken. Ik moest
voorbij het grootste hotel der stad : ik sloeg mijne oogen eens
binnen. En wat zag ik? Onze eigenaar die er met heel zijne familie
zat te brassen en te smeren...

Mensen worden uit hun huis gezet omdat ze hun huur niet meer
kunnen betalen, Gent, 1920. Foto Joseph Buyens (Amsab-ISG)

Arbeidsongeval in de mijn van
Frameries, bij Bergen, 1876. (Amsab-ISG)

Arbeiders op de bon

De arbeiders hadden weinig mogelijkheden om tegen die miserabele toestanden te protesteren. De eerste zorg van de patroon was om hen te 'disciplineren'. Zo moest elke arbeider tot 1883 een werkboekje hebben waarin de werkgever allerlei bemerkingen mocht schrijven. Zonder kon je nergens aan de slag. Van enige wettelijke bescherming was er al helemaal geen sprake. Het burgerlijk wetboek stelde dat werkgevers bij betwistingen over het loon op hun woord geloofd werden, terwijl arbeiders hun gelijk moesten bewijzen. Boeren en arbeiders mochten zich niet verenigen om hun werkvoorwaarden te verbeteren. Wie dat verbod overtrad, kreeg een boete of gevangenisstraf.

Toch stapten werknemers regelmatig met petitie voor loonsverhoging naar de patroons en de lokale overheid. Er waren ook rellen wegens de hoge voedselprijzen. Maar dat verzet was niet georganiseerd en haalde niet veel uit.

Veel mensen zochten troost in de drank: die deed hen de dagelijkse ellende vergeten. De herberg was de enige plaats waar de arbeiders hun vrienden ontmoetten.

Werkmansboekjes uit 1863 en 1845. Tot 1883 mocht de patroon daarin allerlei opmerkingen over zijn werknemer schrijven. (Amsab-ISG en Universiteitsbibliotheek Gent)

▲ Cafés waren ironisch genoeg dikwijls eigendom van de patroons. Zij verdienden dus geld aan de dronkenschap van de arbeider. (Amsab-ISG)

Reglement van een Brussels werkhuis uit 1888. (Amsab-ISG) ▶

Règlement de l'Atelier

Tous les ouvriers travaillant dans l'atelier sont libres de cesser le travail à n'importe quelle heure de la journée.

Le patron de son côté se réserve le droit de congédier les ouvriers quand il le voudra.

Al de werklieden in het werkhuis gebezigd zijn gansch vrij het werk te staken onverschillig welk uur van den dag.

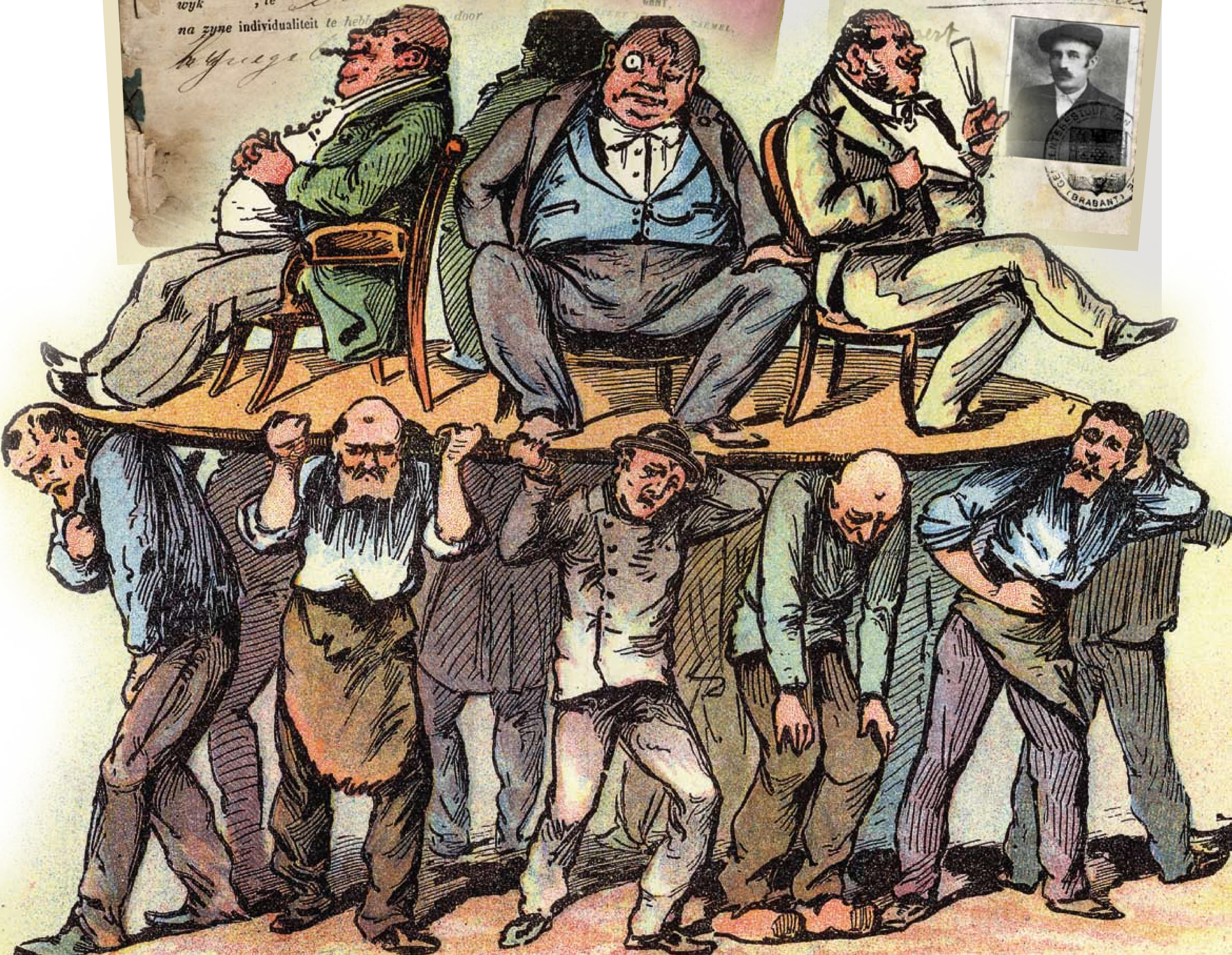
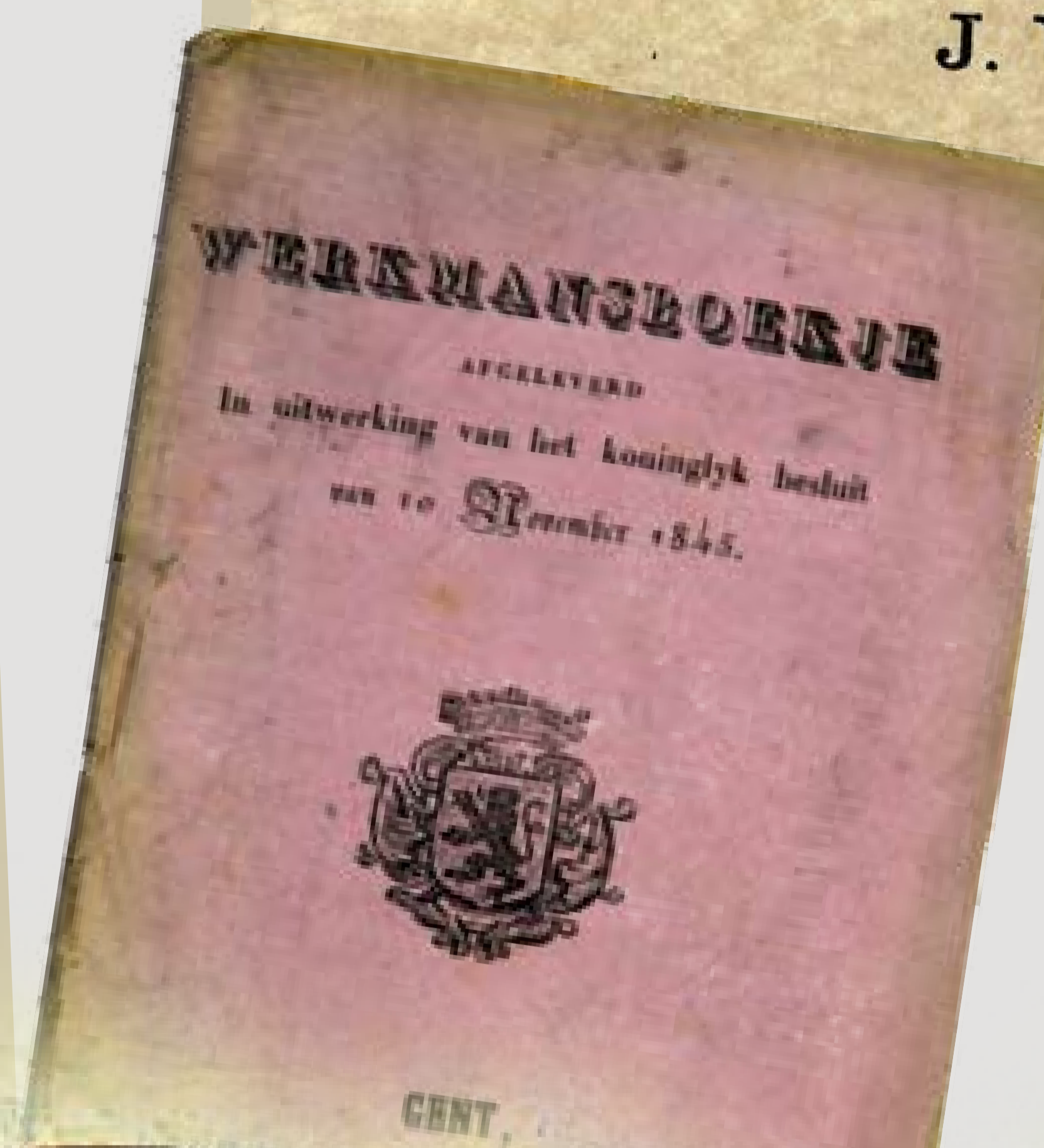
De patroon van zijnen kant behoudt zich het recht de werklieden te ontslaan van het werk wanneer zulks hem goeddunkt.

Bruxelles, le 10 août 1888.

J. VANDERSTADT.

▲ Uit: *L'Assiette au Beurre*, 1907. (Amsab-ISG)

Werkboekje uit 1925. Na 1883 mocht de werkgever hierin enkel nog de periode noteren dat de arbeider voor hem werkte. (Amsab-ISG) ▼

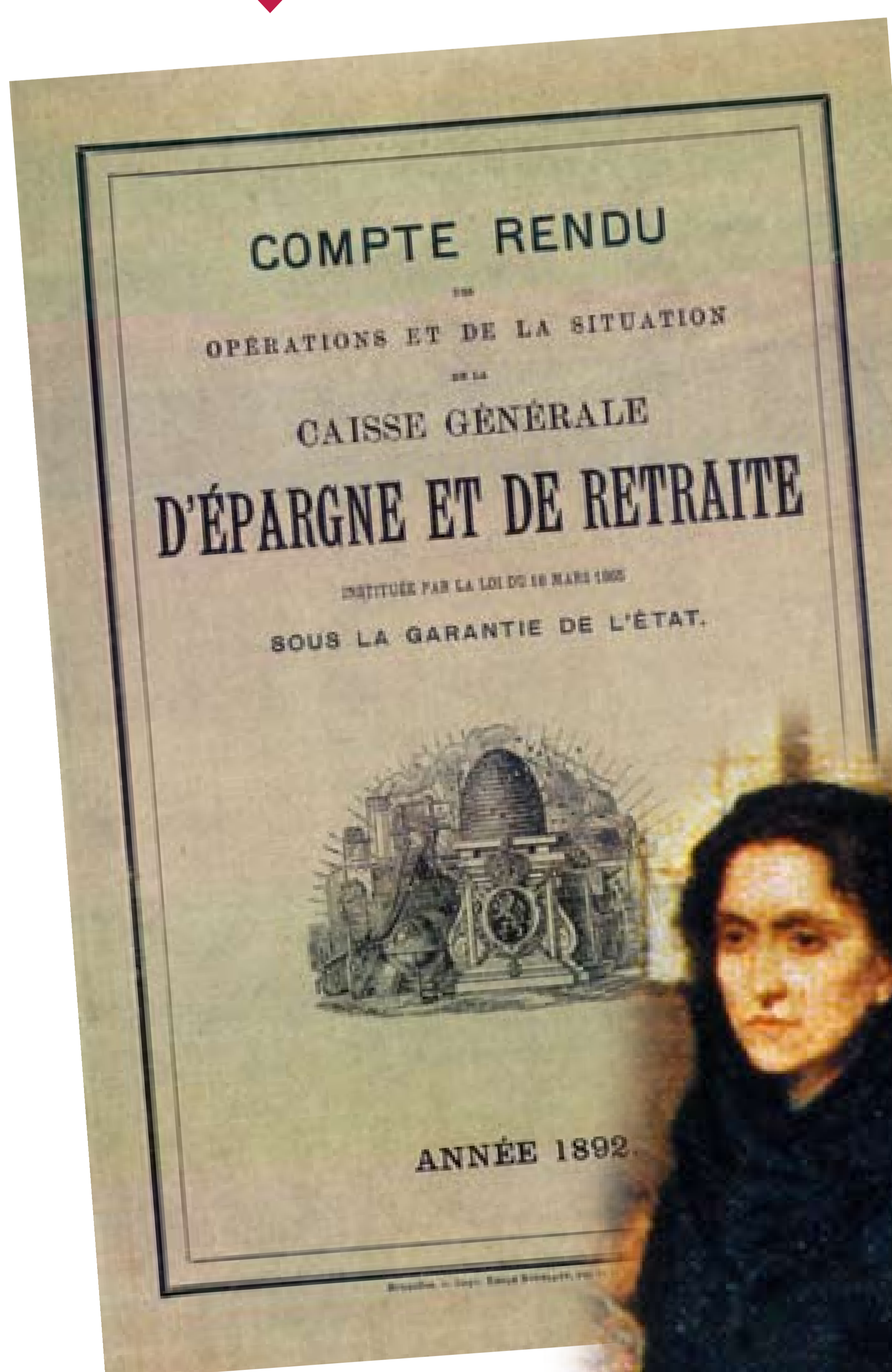

'Berust in uw lot' of 'Help u zelve!'

De elites trokken zich weinig aan van de ellende. Zij waren zowat tegen alles verzekerd bij privémaatschappijen. De armoede was het probleem van de arbeiders zelf. Volgens de katholieken moesten ze berusten in hun lot. God had hen zo op aarde geplaatst. Wie rijker was, had wel de plicht hen te helpen. De katholieken bouwden daarom een netwerk van liefdadigheidsinstellingen uit. Daarnaast organiseerden de steden en gemeenten een publieke armenzorg voor wie nergens anders terecht kon. Door de groeiende groep werklozen, migranten en bejaarden moest die openbare onderstand, het huidige OCMW, steeds meer tussenkomen. In 1850 was ongeveer 20 procent van de bevolking erbij ingeschreven.

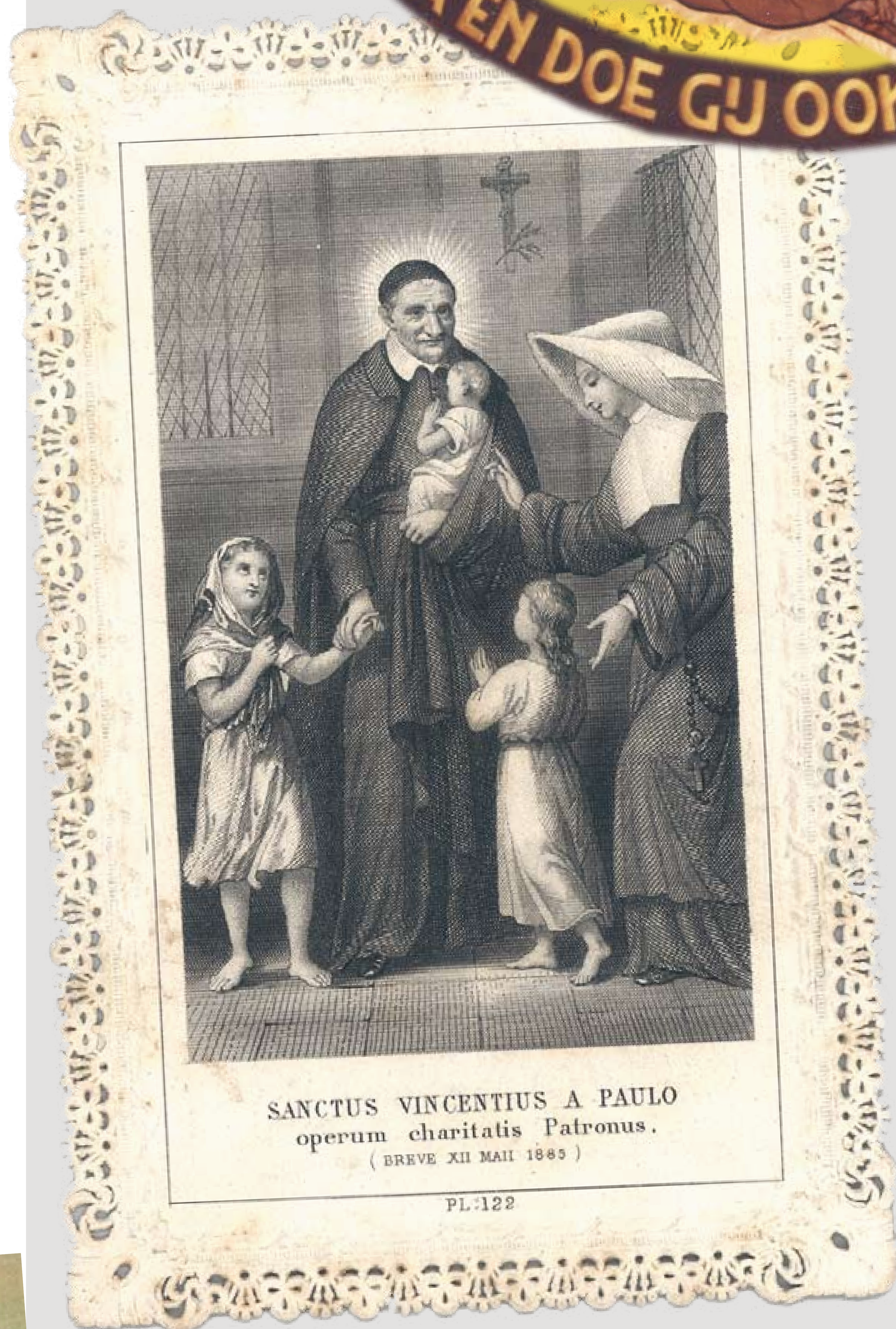
De liberalen vonden dat de arbeiders voor zichzelf moesten zorgen door te sparen. Ze waren vanuit het vrijmarktprincipe tegen overheidsinterventie, maar wilden wel ondersteuning bieden. Daarom richtte de liberale regering-Rogier in 1850 een Lijfrentekas op, de latere ASLK, voor wie wilde sparen voor zijn oude dag. De meeste arbeiders waren hiervoor echter te arm. Velen waren trouwens al dood voor ze daarvan konden genieten. Slechts een zeer kleine groep van beter betaalde arbeiders kon een centje opzijleggen. Dikwijls deden ze dat in caféspaarkassen.

Verslag van de ASLK uit 1892.
(Universiteitsbibliotheek Gent)

Detail van een vaandel van een katholieke liefdadigheidsinstelling. (KADOC)

Bidprentje van Sint-Vincentius a Paulo, de patroonheilige van alle katholieke liefdadigheidsverenigingen. (KADOC)

In veel cafés stonden spaarkassen. (Amsab-ISG)

Solidariteit of 'Helpt elkander'

De beter geschoolde arbeiders richtten vanaf het begin van de 19e eeuw kassen van onderlinge bijstand op. Die gingen terug op een oude ambachtelijke traditie waarbij de leden een bijdrage storten in een gemeenschappelijke kas. Het geld diende om elkaar te helpen als ze ziek werden of te oud waren om nog te werken. Door het verbod op vereniging waren zulke mutualiteiten of onderlinge bijstandskassen niet toegelaten. Maar omdat die de openbare onderstand ontlastten, kneep de overheid een oogje dicht. Vanaf de jaren 1850 begonnen ook enkele groepen industriearbeiders zich te organiseren in mutualiteiten. Dikwijls waren dat verdoken vakbonden. Een belangrijke stap was de oprichting van twee mutualiteiten in 1857 in Gent: de Broederlijke Wevers en de Noodlijdende Spinners. Het grote verschil met de andere mutualiteiten was dat ze niet alleen oog hadden voor hun eigen beroepssector, maar dat ze de ontvoogding wilden van alle arbeiders. Solidariteit stond centraal in hun strijd om te overleven. Hun motto was: 'Helpt elkander'.

De beginjaren waren erg moeilijk. Syndicale strijd putte de voorzorgskassen uit. Ze verdwenen even vlug als ze gekomen waren. In 1864 kreeg de strijd voor een beter bestaan een internationaal platform in de Eerste Internationale. Die bracht de socialistische ideeën in de arbeidersbeweging binnen en stimuleerde onder meer de oprichting van mutualiteiten. Maar na enkele jaren zakte ze in elkaar. Daarna golfde de socialistische arbeidersbeweging op en neer. Pas rond 1880, toen het industrieproletariaat stabiel en homogener werd, ontwikkelde de arbeidersbeweging een eigen strategie tegen armoede en bestaansonzekerheid.

Detail van het vaandel van de Broederlijke Maatschappij der Wevers van Gent. (Amsab-ISG)

Vaandel van Les Solidaires, een afdeling van de Eerste Internationale in Fayt, Henegouwen. (IEV)

Reglement van een Gentse mutualiteit van boekdrukkers en -binders uit 1806. (Universiteitsbibliotheek Gent)

De Broederlijke Wevers stelden solidariteit centraal in hun strijd voor een beter leven. (Privécollectie Eddie Van Haverbeke)

De arbeiders zijn het beu

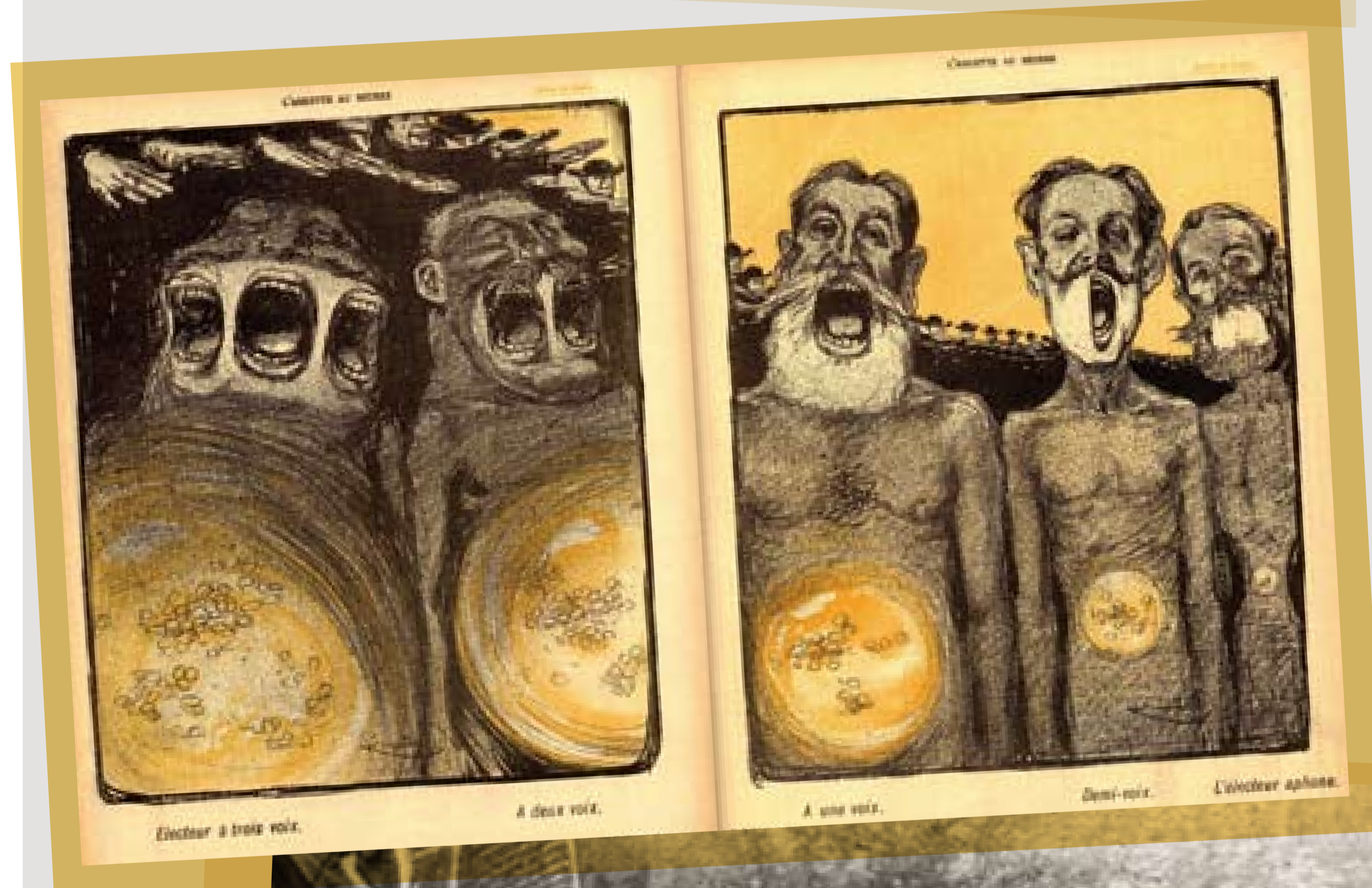
Een belangrijk versnellingsmoment voor de arbeidersbeweging was de revolutie van 1886. Die begon in Luik en breidde zich uit over heel Wallonië. De onmiddellijke oorzaak was een economische crisis met loondalingen en grote werkloosheid. Maar de opstand was vooral een uiting van het groeiende ongenoegen van het industrieproletariaat. Het was de eerste keer dat de fabrieksarbeiders zo massaal en gewelddadig protesteerden. Ook in steden als Londen, Amsterdam en New York werd in het voorjaar van 1886 betoogd.

De revolutie werd bloedig onderdrukt, maar de nasleep ervan zorgde voor een doorbraak van de Belgische Werkliedenpartij (BWP). Ze had echter alleen aanhang in Vlaanderen en Brussel. De Waalse arbeiders geloofden meer in de revolutie, en niet in een politieke partij. Maar door de mislukking van hun opstand, sloten zij zich ook aan bij de BWP.

De partij besepte maar al te goed dat ze politieke macht moest hebben om een sociale wetgeving tot stand te brengen. Om die te verwerven, moest wel iedereen kunnen stemmen. Arbeiders konden dat echter niet. In hun strijd voor algemeen stemrecht kregen de socialisten de steun van de progressieve liberalen. Het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen kwam er pas in 1919, vrouwen moesten daarop wachten tot 1948.

Woedende arbeiders staken in 1886 de glasblazerij en het kasteel van de steenrijke patroon E. Baudoux in Jumet, bij Charleroi, in brand. (Privécollectie Frédéric Gobbe)

Spotprent over het algemeen meervoudig stemrecht, dat in 1893 werd ingevoerd. Elke volwassen man van 25 kreeg toen één stem. Wie belastingen betaalde, een huis bezat of een diploma middelbaar onderwijs had, kreeg twee of drie stemmen. (Amsab-ISG)

Betoging voor zuiver algemeen stemrecht: één man, één stem, Lokeren, 1912. (Amsab-ISG)

Bij de opstand in 1886 stierven 24 arbeiders. (Amsab-ISG)

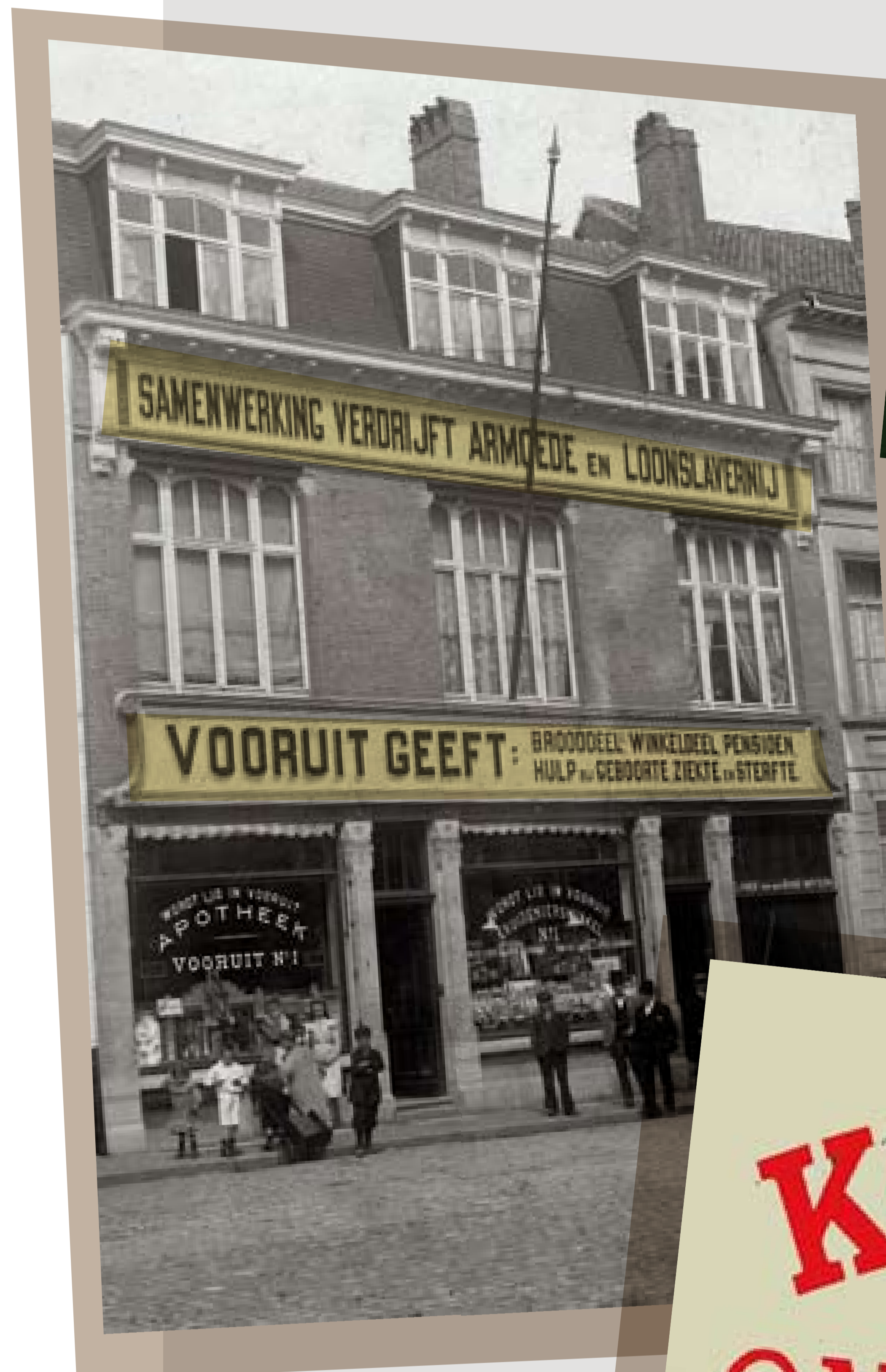

Van de wieg tot het graf

In afwachting van de politieke macht bouwden de socialisten een heel eigen wereld uit waarin de arbeiders voor zowat alles terechtkonden. De kern van die wereld was de coöperatieve bakkerij: in ruil voor enkele centiemeren kregen de leden een jeton waarmee ze brood van goede kwaliteit konden kopen. Rond de bakkerij groeide een heel netwerk van winkels met andere voedingswaren, kleding, kolen ... De coöperatie zette de arbeiders dus aan om collectief te sparen voor hun elementaire behoeften. Op die manier was er ook geld om de partij en het volkshuis te financieren. Daarnaast wilden de socialisten hun leden beschermen tegen crisissituaties. Ze richtten zelf mutualiteiten op. Via werkloosheidskassen hielpen de vakbonden mensen die hun werk verloren. De coöperaties zorgden voor betaalbare artsen en ziekenhuizen en openden apotheken met goedkope geneesmiddelen. Zo bouwden de socialisten een verzekeringsstelsel uit dat gebaseerd was op solidariteit en niet op individueel sparen. Dat systeem had echter zijn grenzen: alleen wie voldoende middelen had, kon er zich bij aansluiten. De uitkeringen waren laag en voor een korte duur.

▲ Jetons en een broodkaart van de coöperatie Vooruit in Gent. (Amsab-ISG)

VOORDEELEN
6 Per Honderd Deel
HULP BY ZIEKTE
HULP BY GEBOORTE
PENSIOEN
KOSTELOOS BOEKEN TER LEZING

▲ Op de gevels van bakkerijen en kruidenierswinkels kon je lezen welke voordelen de coöperatie aanbood. (Amsab-ISG)

BIJ
ZIEKTE
VOOR
5c per Week
1 JAAR LANG
DOKTER
en Medecijnen
6 WEKEN LANG
6 BROODTEN

KOSTELOOZE
ONDERSTEUNING
BIJ
GEBOORTE
EN BIJ
OVERLIJDEN
10 FRANK

Armoede: een politieke concurrentiestrijd

De socialistische zuil was niet de enige die haar leden probeerde te ondersteunen. Ze deed dat onder meer als reactie op de katholieken, die hun gelovigen ook ‘van de wieg tot het graf’ omringden. Maar na de opstand van 1886 was de katholieke liefdadigheid niet meer voldoende om de arbeiders kalm te houden. De katholieken hadden schrik dat de socialisten te veel invloed zouden krijgen. Dus moesten ze het anders aanpakken. Ze stimuleerden de oprichting van mutualiteiten, waarbij alle standen terecht konden. Vakbonden wilden ze niet, want die zetten de arbeiders op tegen de elite.

Eind 19e eeuw groeide binnen de katholieke partij echter een christendemocratische beweging. Het symbolische beginpunt daarvan was de encycliek *Rerum Novarum* (‘Over nieuwe dingen’) uit 1891. Daarin schreef de paus voor het eerst over de situatie van de arbeiders. De christendemocraten wilden meer participatie van de arbeiders zelf, zonder daarom de banden met de kerk te verbreken. Zij richtten wel vakbonden op. Die waren sterk tegen de socialisten gericht. De strijd tegen armoede werd dus een concurrentiestrijd tussen katholieken en socialisten, waar ook de liberalen in meestapten.

▲ Vaandel van de Antisocialistische Werkliedenbond van Gent. (Amsab-ISG)

◀ Het bestuur van de katholieke mutualiteit Helpt Elkander, Gent, 1909. (KADOC)

Affiche van de Belgische Werkliedenpartij met kritiek op de standenverzoening van de katholieken, 1931. (Amsab-ISG)

▲ Vaandel van de liberale mutualiteit Help U Zelve. (Liberaal Archief)

Hier en op de volgende drie panelen bespreken we de evolutie van de verschillende sociale verzekeringen tot aan de Tweede Wereldoorlog.

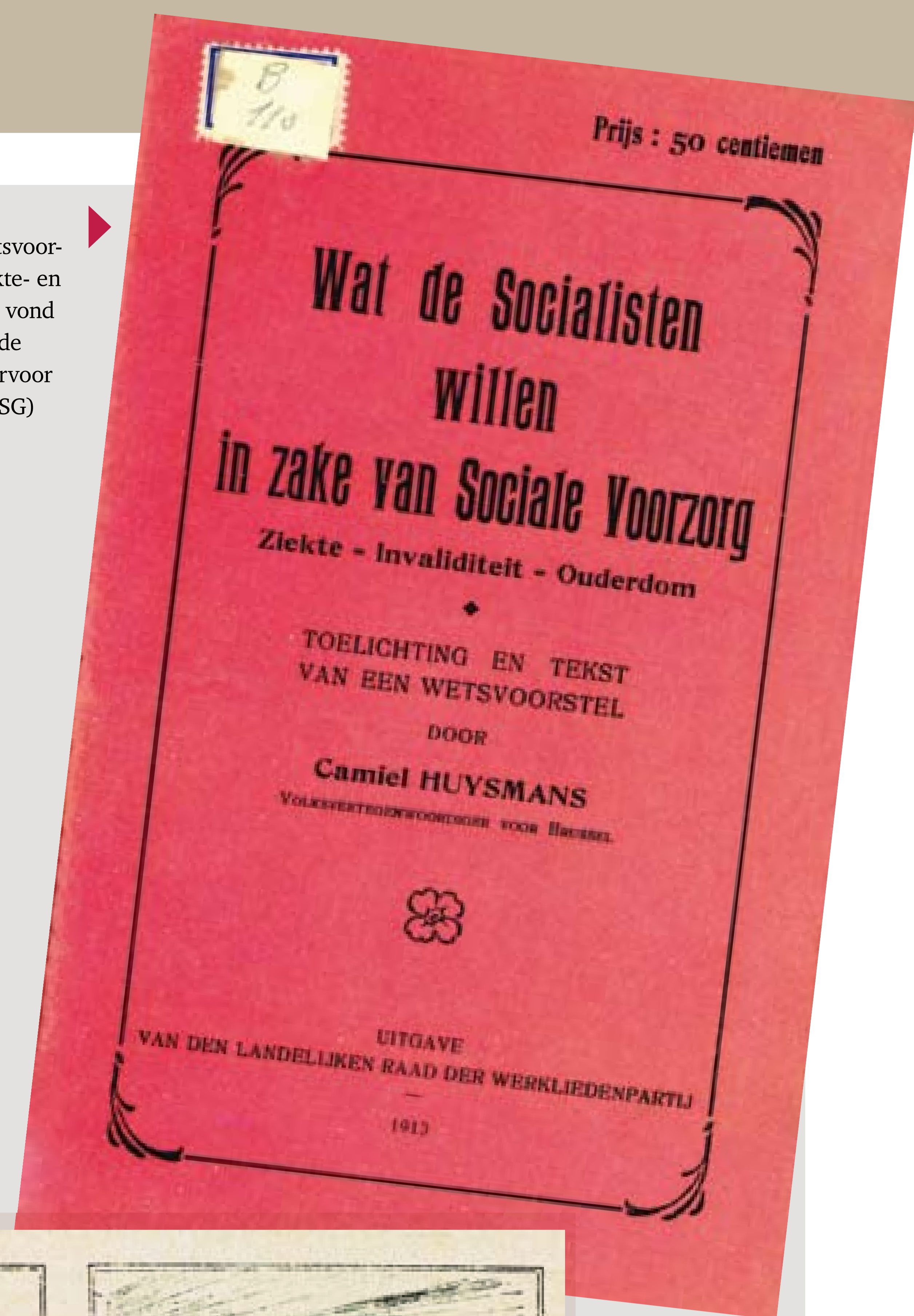
1. De ziekte- en invaliditeitsverzekering

Met de wet van 1898 gaf de katholieke regering voor het eerst overheidssubsidies aan de mutualiteiten. Zo stimuleerde ze de bloei van – vooral katholieke – ziekenkassen. In 1903 keurde de regering ook een wet op de arbeidsongevallen goed. Tot dan kreeg een arbeider bij een ongeval op het werk geen vergoeding en probeerden de mutualiteiten hem hierbij te helpen. De nieuwe wet zorgde voor een verplichte verzekering, betaald door de werkgevers, waardoor alle slachtoffers van een arbeidsongeval vergoed werden. De mutualiteiten hoefden de kosten voor arbeidsongevallen dus niet meer op zich te nemen.

De katholieken wilden wel dat iedereen de vrijheid behield om zich bij een mutualiteit aan te sluiten en zich dus al dan niet te verzekeren. In dat systeem van gesubsidieerde vrijheid waren er echter nog steeds heel veel mensen die zich niet verzekerden omdat ze te weinig geld hadden of uit gebrek aan informatie.

Al voor de oorlog groeide tussen katholieken, socialisten en liberalen een consensus over de verplichting van de ziekteverzekering. Maar die eerste twee partijen hadden uiteenlopende visies over de organisatie ervan. De katholieken wilden hun eigen mutualiteiten behouden. De socialisten waren voorstander van één mutualiteit, zonder ideologische kleur, onder controle van de staat. Die discussie blokkeerde de verplichting tot na de Tweede Wereldoorlog.

In 1913 diende de socialist Camille Huysmans een wetsvoorstel in op de verplichte ziekte- en ouderdomsverzekering. Hij vond dat zowel de werknemers, de werkgevers als de staat hiervoor moesten betalen. (Amsab-ISG)

Pleidooi van de socialist Arthur Jauniaux voor een eenheidsmutualiteit, 1929. (Amsab-ISG)

Louis n'est pas mutualiste. — Malade, il est soigné à l'hôpital, loin des siens, à charge de la bienfaisance publique. Sa famille est réduite à la plus affreuse misère.

Propaganda om de arbeiders te doen aansluiten bij een mutualiteit. (Universiteitsbibliotheek Gent)

Onverschilligheid en Voorzienigheid. Dit tweeluk van Jules De Bleye toont de voordelen van de ziekteverzekering: de bode van de mutualiteit brengt de gekwetste arbeider een uitkering. (Amsab-ISG)

Pierre est mutualiste. — Il s'est cassé la jambe; il est très bien soigné chez lui. Sa famille ne manque pas du nécessaire.

De Belgische Werkliedenpartij hekelde de dubbele houding van de katholieken tegenover de verplichte ziekteverzekering. Verkiezingsaffiche uit 1929. (Amsab-ISG)

M. JASPAR, Katholieke Eerste Minister. — U krijgt toelating te zeggen dat U voorstander zijt eener wet op de verplichte verzekering tegen ziekte, invaliditeit en moederschap, maar ik verbied U formeel een wet te doen stemmen. Mijn vrienden van het Centraal Nijverheidskomiteit willen het niet.

M. HEYMAN, Kristen-democratisch Minister. — Goed, Mijnheer Jaspas, ik zal er veel over spreken, maar er niets voor doen.

ARBEIDERS, BEDIENDEN!

Wilt U een goede wet van Maatschappelijk Verzekeringen, wordt dan lid van de Socialistische Mutualiteiten; **STEMT** dan voor de **SOCIALISTEN**

2. De pensioen-verzekering

In 1900 stemde de katholieke regering een eerste wet op de pensioenen. De openbare onderstand kon het aantal bejaarden dat steun kwam vragen immers niet meer aan. Met de wet wilde de regering de arbeiders stimuleren om zelf te sparen bij de pensioenkassen of bij de ASLK. Het aantal niet-verzekerden bleef echter groot: in 1913 kreeg amper 1 procent van de Belgen een miniem pensioen.

De katholieken begrepen dat alleen een verplichte verzekering de grote armoede bij de gepensioneerden kon verhelpen. Maar dat zagen de socialisten niet zitten. Zij vonden het schandalig dat arbeiders, die hun hele leven gewerkt hadden, ook nog moesten betalen voor hun oude dag. De socialistische minister Joseph Wauters voerde in 1920 het gratis pensioen in voor alle Belgen die een inkomen onder een bepaalde grens hadden. De katholiek-liberale regering die daarop volgde, schafte dat een jaar later al terug af en stemde in 1924 een wet op een verplichte pensioenverzekering. De overheid en de werkgevers betaalden daaraan mee. In 1925 volgde een afzonderlijke verzekering voor bedienden.

De pensioenverzekering steunde op het kapitalisatiesysteem: je belegde je spaargeld en kreeg bij je pensioen een zekere intrest uitbetaald. Hét grote probleem was dat het opgespaarde geld door de voortdurende stijging van de prijzen serieus in waarde was gedaald tegen het moment dat je met pensioen ging. De arbeidersbeweging bleef daarom ijveren voor hogere pensioenen. Pas in de jaren 1950 werd het kapitalisatiesysteem vervangen door het meer solidaire repartitieve systeem. Dat steunt op de 'repartitie' of de herverdeling tussen generaties: wie nu werkt, betaalt voor wie nu met pensioen is.

Katholieken en socialisten verdedigden elk hun eigen pensioenstelsel. Affiches uit 1925 en 1923. (KADOC en Amsab-ISG)

De socialisten hadden kritiek op het spaarsysteem voor de pensioenen. Verkiezingsaffiches uit 1912 en 1914. (Amsab-ISG)

Socialistische optocht voor een beter pensioen, Menen, jaren 1930. (Amsab-ISG)

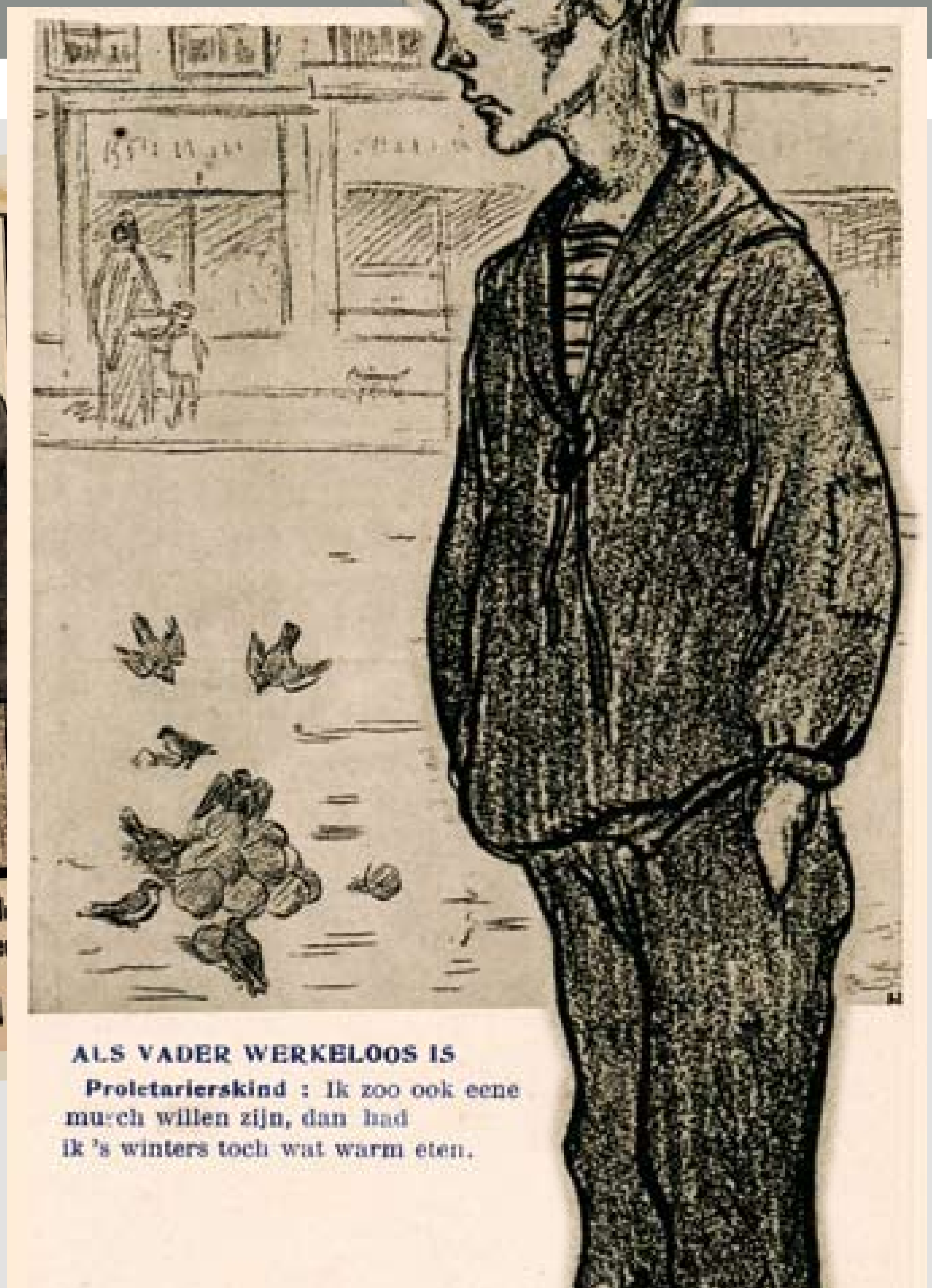
**WIE GANSCH ZIJN LEVEN ARBEIDDE
HEEFT RECHT OP EEN OUDEN DAG
ZONDER ZORGEN**

3. De werkloosheidsverzekering

Vanaf 1890 begonnen de vakbonden werkloosheidskassen op te richten. Maar omdat veel mensen geen werk hadden, waren die kassen financieel heel kwetsbaar. Langer dan zes maanden konden ze hen niet uitbetalen. Langdurig werklozen bleven dus aangewezen op de openbare onderstand. De vakbonden trachtten daarom subsidies te krijgen van de overheid. In 1900 was Gent de eerste stad die de werkloosheidskassen mee financierde en tegelijk ook aan arbeidsbemiddeling deed. Dat 'Gentse systeem' kende navolging in heel veel Europese steden. De nationale overheid weigerde om subsidies te geven: ze wilde geen werkloze arbeiders betalen 'om niets te doen'. Het tij keerde toen de socialisten na de Eerste Wereldoorlog deel uitmaakten van verschillende regeringen. Zij stemden ruime subsidies voor de werkloosheidskassen. Maar ook dat was niet voldoende: er waren zo veel mensen zonder werk dat de vakbonden geen uitkeringen meer konden betalen. Daarom richtte de socialistische minister Joseph Wauters in 1920 een Nationaal Krisisfonds op, dat voor extra steun zorgde. De verplichte werkloosheidsverzekering was ook hier de enige manier om de werklozen echt te beschermen en het systeem betaalbaar te houden. Maar toen de arbeidersbeweging rond 1936 die eis formuleerde, steigerde het patronaat. Het was voor hen een schrikbeeld dat alle loontrekkenden zouden aansluiten bij de vakbeweging. Net als bij de ziekteverzekering blokkeerden tegenstrijdige belangen de verplichting tot na de Tweede Wereldoorlog.

Propaganda uit 1921 en 1925 voor het Nationaal Krisisfonds. (Amsab-ISG)

Prentkaart van de socialisten tegen de werkloosheid. (Amsab-ISG)

Werkloosheidsbureau van de vakbond in Antwerpen, begin 20e eeuw. Foto Ferdinand Claes (Amsab-ISG)

Tijdens de crisis van de jaren 1930 nam de werkloosheid enorm toe. Affiche uit 1931 en foto van werklozen. (Amsab-ISG)

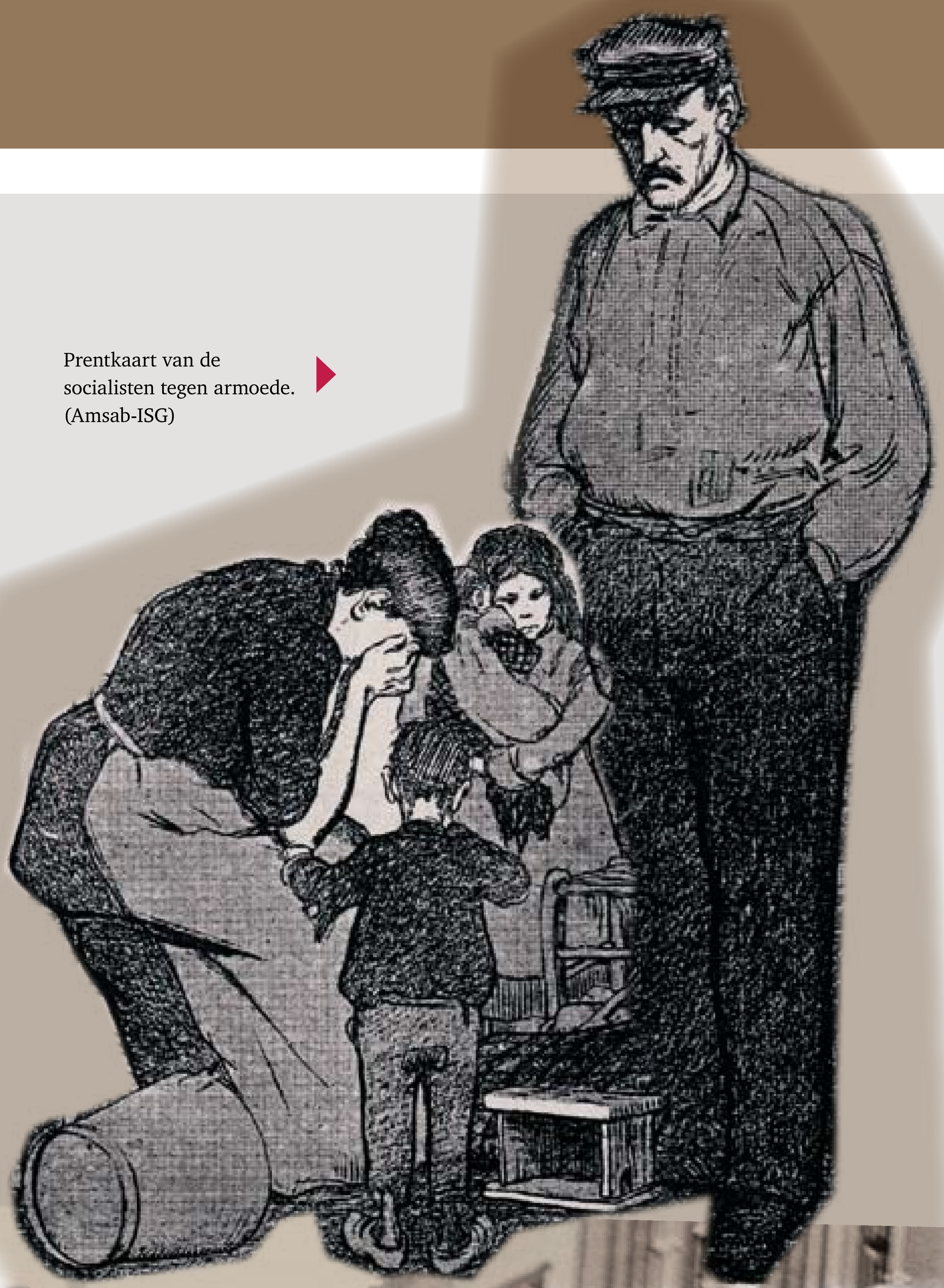

4. De kinderbijslag

De kinderbijslag is de enige verzekering die niet gegroeid is vanuit de mutualiteiten of de vakbonden. Het was niet echt een 'sociale' verzekering, maar eerder een reactie van de werkgevers op de groeiende invloed van de arbeidersbeweging. Vanaf 1920 betaalden sociaal geïnspireerde patroons een toeslag op het loon van hun werknemers, naargelang van het aantal kinderen dat ze hadden. De werkgever keerde die kinderbijslag niet persoonlijk uit, maar via compensatiekassen. Elk bedrijf dat – vrijwillig – aansloot, betaalde een bijdrage in verhouding tot het aantal werknemers dat het in dienst had. De compensatiekas stond dan in voor de verdeling van het geld. Op die manier werd vermeden dat bepaalde ondernemers alleen vrijgezellen of mensen zonder kinderen aanwierven.

De katholieken waren grote voorstanders van de kinderbijslag. Kinderrijke gezinnen waren voor hen een zegen, maar die hadden het vaak erg moeilijk. De socialisten waren er aanvankelijk erg tegen. Ze vonden het een verdoken middel, met een paternalistisch tintje, om de lonen laag te houden. Vanaf 1925 gaven ze dat verzet op, maar de kinderbijslag werd nooit hun troetelkind. Ze bleven zich wel verzetten tegen een regeling die grote gezinnen bevoordeelde: voor elk extra kind kreeg je namelijk een steeds hoger bedrag. In 1930 werd de kinderbijslag verplicht voor alle privéondernemingen en in 1937 kwam er ook een regeling voor zelfstandigen.

Prentkaart van de socialisten tegen armoede. (Amsab-ISG)

De kinderbijslag bevoordeelde gezinnen met veel kinderen. Een van de pancartes in deze 1 meistoet alludeert daarop. (Amsab-ISG)

Voor de katholieken was de verhoging van de kinderbijslag een strijdpunt. Optocht in Brussel als eerbetoon aan de katholieke minister Heyman, 1930. (KADOC)

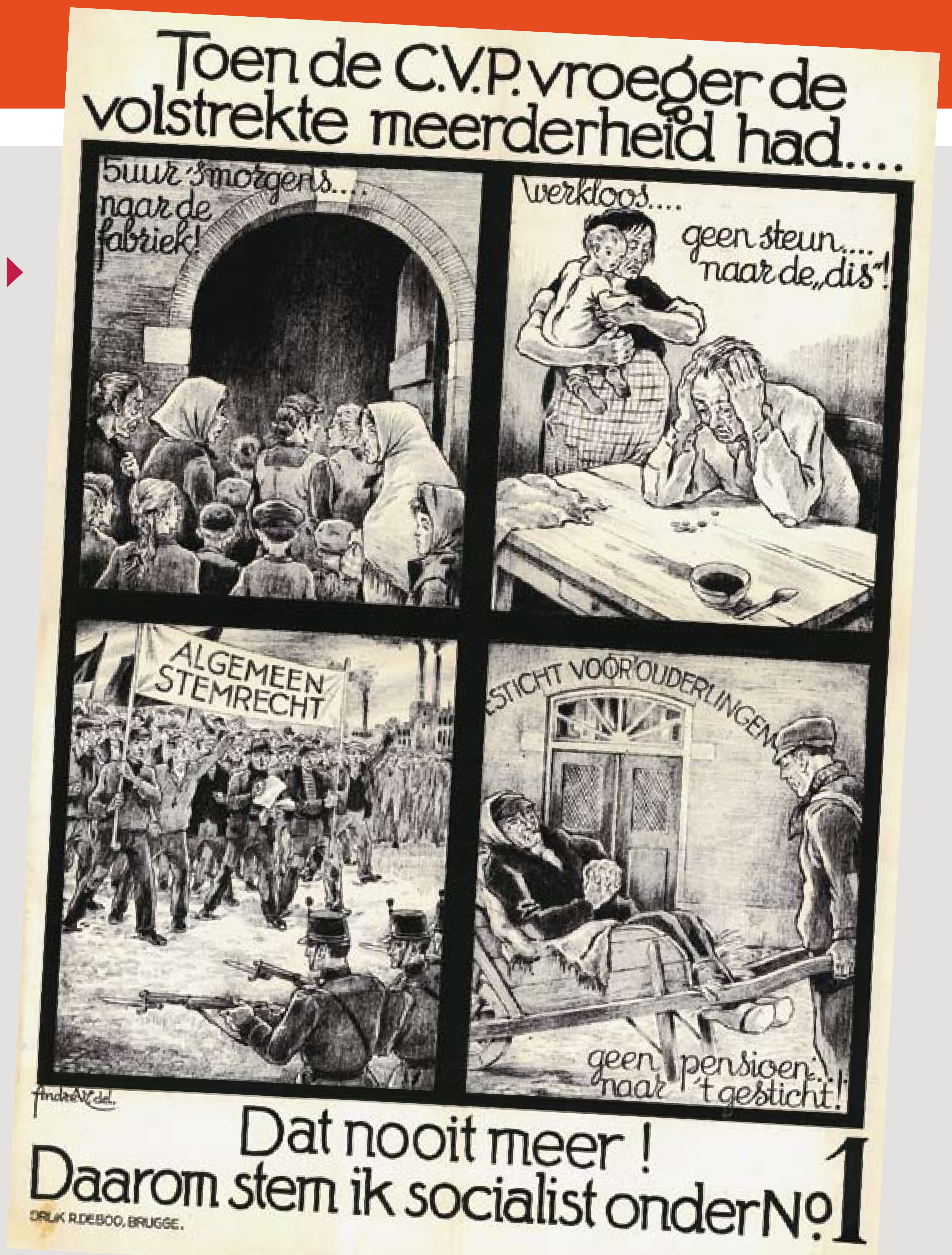
Kroostrijke gezinnen waren een zegen voor de katholieken, jaren 1940. (KADOC)

Van bescherming naar vooruitgang

Tijdens de Tweede Wereldoorlog dachten vertegenwoordigers van vakbonden en werkgevers verder na over de sociale verzekeringen. Zij sloten in april 1944 een Sociaal Pact. Dat was de basis voor de wet van december 1944, die de sociale zekerheid voor werknemers invoerde. De socialist Achiel Van Acker, die toen minister van Arbeid en Sociale Voorzorg was, voerde die wet door zonder het parlement te raadplegen. Hij wilde niet dat er opnieuw eindeloos over werd gediscussieerd. De wet was een voorlopig compromis dat weinig wijzigde aan de bestaande structuren, maar enkele dringende problemen oploste. In de eerste plaats werden alle verzekeringen verplicht en veralgemeend: zowel werknemers als werkgevers betaalden hiervoor voortaan een bepaald percentage van hun loon. De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid (RSZ), beheerd door werkgevers en vakbonden – de sociale partners –, inde die bijdragen. Ze verdeelde het geld opnieuw onder de verschillende verzekeringen. De overheid nam van bij de aanvang 20 à 30 procent van de kosten voor haar rekening. De mutualiteiten, vakbonden en compensatiekassen bleven bestaan als uitbetalingsinstellingen. Wat fundamenteel veranderde na de oorlog, was de visie op de rol van de sociale zekerheid. Voor de oorlog dienden de sociale verzekeringen vooral om mensen te beschermen tegen armoede. Omdat de koopkracht van de bevolking na de oorlog aanzienlijk toenam, ijverde de arbeidersbeweging ervoor dat iedereen zijn welvaartsniveau kon behouden als hij werkloos of ziek werd of met pensioen ging. In de jaren 1950 en 1960 evolueerden de vervangingsinkomens of sociale uitkeringen van een forfaitair bedrag – eenzelfde, kleine som voor iedereen – naar een bepaald percentage van het loon dat je had verdiend. Zo werden tot en met 1975 de pensioenen elk jaar verhoogd in functie van de stijging van de gemiddelde lonen. Mensen moesten zo niet meer sparen om zich te beschermen tegen de wisselvalligheden van het leven en konden hun geld dus aan andere zaken besteden. De sociale zekerheid breidde ook uit naar andere loontrekkenden. Voor de zelfstandigen en de vrije beroepen kwam er een aparte regeling. Op die manier droeg de sociale zekerheid ongetwijfeld bij tot de algemene welvaart.

Deze socialistische verkiezingsaffiche uit 1954 verwijst naar de ellende onder de katholieke regeringen tussen 1885 en 1914. (Amsab-ISG)

In de jaren 1950, 1960 en 1970 vocht de arbeidersbeweging voor een verbetering van de sociale zekerheid. (Amsab-ISG)

De sociale zekerheid in gevaar?

Vanaf 1975 kwam er een einde aan de gouden jaren. Tussen 1974 en 1983 gingen in de privésector 360.000 banen verloren. In tien jaar tijd verviervoudigden de uitgaven in de werkloosheidsverzekering. Sindsdien was er nooit meer volledige werkgelegenheid. De toenemende vergrijzing en de vooruitgang van de medische technologie brachten hogere kosten mee voor de ziekte- en pensioenverzekering. Vanaf de jaren 1980 leidden de vele besparingsrondes tot een aanzienlijke vermindering van de staatstoelagen aan de sociale zekerheid. Dit alles bracht een daling mee van de vervangingsinkomens in verhouding tot de gemiddelde lonen. Het gemiddelde wettelijk werknemerspensioen bijvoorbeeld bedraagt momenteel 33 procent van het gemiddelde brutomaandloon. Zo leeft een kwart van de gepensioneerden onder de armoedegrens. Maar ook veel werklozen en invaliden moeten rondkomen met een inkomen waarvan ze niet behoorlijk kunnen leven. Daarnaast groeien er nieuwe sociale risico's. Zo zijn er meer eenoudergezinnen en meer alleenstaanden. Ook steeds meer laaggeschoolden hebben het moeilijk om een job te vinden.

Er is dus een hervorming nodig van de sociale zekerheid. De grote uitdaging voor de toekomst is dat iedereen voldoende beschermd blijft. Daarvoor moeten de sterke schouders bereid blijven om de lasten van de zwakken mee te helpen dragen. Als de sociale zekerheid opnieuw een veredelde vorm van armoedebestrijding wordt, staat de deur open voor privatisering. Want zij die het zich kunnen permitteren, zullen zich extra verzekeren bij privémaatschappijen, en zij die niet genoeg kunnen sparen, zullen met een minimumuitkering moeten rondkomen. Financiële transfers zullen niet volstaan. Ook de economie, de werkgelegenheid en het onderwijs moeten op een sociale manier gestimuleerd worden.

De sociale zekerheid groeide uit van een kracht voor sociale bescherming tot een kracht voor vooruitgang. Het is nu de uitdaging om die kracht te herwinnen.

▲ Affiche van de socialistische partij uit 1997 voor een betaalbare ziekteverzekering. (Amsab-ISG)

ZONDER SOCIALE ZEKERHEID ...

Zonder sociale zekerheid zou **40,9%** van de bevolking in armoede leven. Nu is dat **14,7%**.

Zonder sociale zekerheid zou **91,5%** van de 65-plussers in armoede leven. Nu is dat **23,2%**.

Zonder sociale zekerheid zou **74,9%** van de huishoudens met een werkloos gezinshoofd in armoede leven. Zonder werkloosheidsuitkeringen zou dat **55,3%** zijn. Nu is dat **31,2%**.

Bron: Indicatoren van sociale bescherming in België, FOD Sociale Zekerheid, december 2009.

▲ Betoging van de socialistische mutualiteit in de jaren 1980 tegen de privatisering van de ziekteverzekering. (Amsab-ISG)

OPA, MAG IK EEN WAFEL?

„EN BEGA GEEN STOMMITEIT WANT BINNEN 20 JAAR BEN IK HET DIE VOOR JOU MOET BETALEN?”

KWJ

----- end of text -----

This publication is made available in the context of the history of social work project.

See www.historyofsocialwork.org

It is our aim to respect authors' and publishers' copyright. Should you feel we violated those, please do get in touch with us.

Deze publicatie wordt beschikbaar gesteld in het kader van de canon sociaal werk.

Zie www.canonsociaalwerk.eu

Het is onze wens de rechten van auteurs en uitgevers te respecten. Mocht je denken dat we daarin iets fout doen, gelieve ons dan te contacteren.

----- einde van de tekst -----